

CONSIDERAȚII PRIVIND DIECEZELE CATOLICE CREATE DE PAPII DE LA AVIGNON ÎN EXTERIORUL CARPAȚILOR: EPISCOPIA MILCOVIEI ȘI EPISCOPIA DE SIRET

Răzvan Mihai Neagu

Între anii 1309 și 1377, datorită unui complex de evenimente, care nu intră în atenția prezentului studiu, sediul papalității a fost transferat de la Roma la Avignon. În acest interval de timp la conducerea Sfântului Scaun s-au succedat numai pontifi de origine franceză: Clement al V-lea (1305-1314), Ioan al XXII-lea (1316-1334), Benedict al XII-lea (1334-1342), Clement al VI-lea (1342-1352), Inocențiu al VI-lea (1352-1362), Urban al V-lea (1362-1370) și Grigore al XI-lea, al cărui pontificat s-a derulat între 1370-1378 (Kelly 1988 212-227). Papii francezi au dat dovadă de o competență singulară în administrarea și conducerea Bisericii, mecanismele de guvernare ale acesteia fiind concentrate la nivelul persoanei pontifului. Unul dintre aspectele care caracterizează papalitatea avignoneză a fost politica beneficală, cu alte cuvinte, dreptul suveranului pontif de a dispune de beneficiile ecleziastice majore și minore. Procesul de centralizare și concentrare a numirilor în funcții ecleziastice de către papalitate a început efectiv la 27 august 1265 prin decretala „Licet ecclesiarum”, emisă de Clement al IV-lea. Acest proces a fost continuat de Ioan al XXII-lea, considerat fondatorul regimului de la Avignon, care a emis două constituții apostolice „Ex debito” (15 septembrie 1316) și „Execrabilis” (19 noiembrie 1317), prin care, practic, și-a asigurat monopolul numirilor în majoritatea demnităților ecleziastice seculare sau regulate, majore sau minore, interzicând și deținerea abuzivă a acestora (Mollat 1912 386-399; Guillemain 2000, 51-55; Erdmann 2006, 35-42; Favier 2006, 224-259; Ibañez 2010, 63-84).

Papii de la Avignon au fost un factor activ în politica europeană a secolului al XIV-lea, intervenind în conflictele endemice din Peninsula Italică dintre guelfi și ghibelini, la curțile regale, în Războiul de o sută de ani sau în organizarea unor cruciade. Pontifi francezi s-au interesat îndeaproape și de lumea orientală, aflată sub asediul otomanilor. Interesul lor în această zonă era unirea religioa-

să dintre Biserica Romei și Marea Biserică constantinopolitană. În percepția papală și conform dreptului canonic occidental, ortodoxia era văzută ca o confesiune schismatică, de aceea în toate actele pontificale, cei care o îmbrățișau erau denumiți schismatici (Perrotta 2008, 53-64).

Interesul papilor francezi a fost vizibil și la nivelul spațiului locuit de români. Dacă în Transilvania influența papală se făcea resimțită direct prin intermediul regalității ungare și al diecezelor din Alba Iulia, Oradea și Cenad, exteriorul Carpaților era la mijlocul secolului al XIV-lea în plin proces de coagulare statală, papii francezi dorind atragerea spre catolicism a românilor.

Episcopia Milcoviei. Încercările papilor de la Avignon în acest sens au îmbrăcat și forma înființării (reînființării) unor dieceze, care aveau un caracter misionar și care trebuiau să se constituie în adevărate puncte de atracție pentru marea masă schismatică. Eforturile papale, la acest capitol au fost conjugate cu interesele marilor puteri catolice din zonă, Ungaria și Polonia. În acest sens pontifi francezi au mizat pe reactivarea diecezei cumanilor, rebotezată acum episcopia Milcoviei (Doboș 2010). Semnificativ pentru noua situație a zonei este numele nou al diecezei. Dacă episcopia cumanilor cuprindea, cel puțin la nivel declarativ, o zonă destul de întinsă – de la râul Olt, până în nordul viitoarei Moldove, la limita cu cnezatul de Halici, fapt exprimat și în titulatura regală ungară („rex Cumaniae”), episcopia Milcoviei corespundea unei zone mai reduse din estul Munteniei și sudul Moldovei (Papacostea 1999, 42). Informații despre întinderea exactă a acestei dieceze nu există, însă și alți autori dau ca sigură extinderea ei la exteriorul Carpaților, inclusiv în sudul Moldovei (Solomon 1999, 12).

Prima inițiativă de reînființare a diecezei a avut-o papa Ioan al XXII-lea în 1332. Contextul în care s-a produs această inițiativă a fost unul total ne-

favorabil unui astfel de demers. Acesta venea la doar doi ani de la bătălia zisă de la Posada (9-12 noiembrie 1330), în care voievodul Țării Românești, Basarab I, l-a învins pe regele ungar Carol Robert de Anjou. Bătălia a marcat desprinderea Țării Românești de sub suzeranitatea Ungariei, iar în ea și-au găsit sfârșitul numeroși clerici catolici printre care prepozitul de Székesfehérvár și prepozitul de Alba Iulia. Pe de altă parte, atitudinea lui Basarab I ar fi fost total defavorabilă, fiind vorba despre instalarea unui episcop catolic, care urma să fie agentul Ungariei, de sub influența căruia s-a desprins de curând. Atitudinea lui Basarab se poate explica prin faptul că el percepea reactivarea fostei dieceze a cumanilor ca o acțiune pur politică, dieceza urmând a fi un vârful de lance al expansiunii Ungariei în exteriorul Carpaților, în momentul decisiv în care voievodul își consolida puterea, după victoria obținută. În plus, trebuie să menționăm caracterul misionar al fostei episcopii a cumanilor, unul din rosturile sale fiind și convertirea românilor ortodocși aflați pe cuprinsul său.

Cu toate acestea, la 4 octombrie 1332 papa scria arhiepiscopului de Esztergom, Telegdi Csanád, poruncindu-i să-l sfințească episcop al Milcoviei pe franciscanul Vitus de Monteferro „pe care ni-l arată sus-zisa dare de seamă a fi potrivit la aceasta prin viața, moravurile, știința, credința și iscusința sa” (DIR C, XIV, III, 279; Theodorescu 1974, 181). Vitus îndeplinea și funcția de capelan regal, având astfel și girul monarhului. În bula papală adresată episcopului de la Esztergom se precizează în mod clar caracterul misionar al acestei episcopii: „e sădită în inima noastră <dorința> să dăm ajutorul sprijinului apostolic pentru a face să strălucească lumina adevărului Evangheliei mai ales pentru acele biserici și pentru noroadele lor, așezate în părțile cele mai depărtate ale pământului, neștiutoare ale credinței creștine” (DRH D, I, 46). Inițiativa papală nu a prins contur, iar în mai 1334 Vitus este numit episcop de Nitra (Eubel 1913, 368; Auner 1914, 65).

O nouă inițiativă de reactivare a acestei unități ecleziastice a avut regele Ungariei, Ludovic I de Anjou (1342-1382). Acesta a fost un exemplu tipic de rege cavaler, care a întreprins nenumărate campanii în lunga sa domnie, dar și un catolic fervent, fiind renumit în epocă pentru zelul său religios. Episcopia Milcoviei apare din nou în documente în anul 1347, într-un context general mai

favorabil, față de cel anterior, marcat de ofensiva marilor puteri catolice din zonă, Ungaria și Polonia, contra Hoardei de Aur, într-o regiune largă, la est de Carpați, până în zona Dunării de Jos (Papacostea 1999, 41). Astfel, în anii 1345 și 1346 Ludovic de Anjou a efectuat o serie de incursiuni antitătare la est de Carpați, cel mai probabil, cu sprijinul Țării Românești, desprinsă din legăturile cu Hoarda de Aur și intrată în relații amicale cu monarhia angevină. Această campanie a fost condusă de Andrei Lackfi, iar informații succinte despre ea oferă cronicarul oficial al curții ungare, Ioan de Târnave, care afirmă că în cursul luptelor, armata ungară a reușit să ucidă o căpetenie tătară, Athlamos (Thwroc 1766, 221). Dominația tătară la estul Carpaților mai primește o lovitură în 1349, când regele Poloniei, Cazimir al III-lea cel Mare (1333-1370), pornește o campanie majoră în Rutenia, în urma căreia va anexa cnezatul Halici, vasal al tătarilor și o parte a Volhniei, smulsă de la Lituania (Papacostea 1999, 39). În acest context favorabil, când dominația tătarilor este împinsă spre zona maritimă, revine în actualitate episcopia Milcoviei, în urma inițiativei regelui Ungariei, care dorea să-și consolideze recente victorii. În demersul său Ludovic de Anjou a fost ajutat de mama sa regina Elisabeta, catolică ferventă.

Sfântul Scaun a fost receptiv la propunerea regală, dorind reactivarea unor mai vechi planuri misionare la răsărit de Carpați, astfel că la 29 martie 1347 papa Clement al VI-lea scria arhiepiscopului Ștefan al V-lea de Kalocsa să-l sfințească pe Toma de Mintiu, ca episcop al Milcoviei. În scrisoarea papală se menționează că: „biserica acestei episcopii a fost nimicită din temelie, stingându-se apoi și murind în vremile care au urmat canonicii bisericii pomenite, iar numita episcopie a rămas năruită la pământ, în această <stare de> nimicire și năruire, până în vremurile de azi, și se află cu moșiile, bunurile și drepturile episcopiei și bisericii sus-zise cotropite de puternicii din acele părți, și că, după cum ne îndeamnă o nădejde cucernică și după cum ni s-a făcut cunoscut prin zisă mărturie, sus-numita episcopie va fi readusă la starea dinainte” (DIR C XIV, IV, 345). Cu misiunea reactivării episcopiei a fost investit Toma de Mintiu, din ordinul eremiților Sfântului Augustin, capelan al regelui care „prin viața, purtarea, învățătura, credința și iscusința sa, ar fi potrivit la aceasta, dacă ar fi numit la biserica sus-pomenită prin îndurarea scaunului apostolic, sub scutul oblăduirii

zișilor rege și regină ce ne roagă cu smerenie în această privință pentru zisul Toma, iubitul lor capelan” (DIR C, XIV, IV, 346). Crearea episcopiei Milcoviei este evocarea unui plan politico-strategic al lui Ludovic de Anjou, care viza organizarea la răsărit de Carpați a unei zone de stăpânire directă a Ungariei, după alungarea tătarilor în urma celor două campanii din 1345 și 1346. Din acest punct de vedere, episcopia Milcoviei era expresia dominației politice a regatului angevin la estul Carpaților, având un rol strategic deosebit de important, acela de a deschide drumul comerțului ungar spre Dunărea de Jos, dar și ca posibilă bază de plecare într-o virtuală nouă campanie contra tătarilor. Nu pot fi neglijate nici aspectele de ordin religios-misionar ale acestei dieceze, ele fiind urmărite cu interes de papii de la Avignon. Astfel, într-o scrisoare adresată franciscanilor, la 31 mai 1348, din Avignon, papa Clement al VI-lea remarcă cu satisfacție succesul acțiunilor misionare „în părțile Cumaniei și ale celorlalte multe neamuri necredincioase așezate dincolo de marginile regatului Ungariei” (DIR C, XIV, IV, 443). În această bulă, pontiful francez își exprima dorința ca misionarismul să se extindă și să ia amploare, însărcinându-i în acest sens pe franciscani: „noi, dorind cu grijă, ca acest nou răsad, înrouat de Domnul, să crească neîncetat” (DIR C XIV, IV, 443). Reține atenția în textul actului papal formula *nou răsad*, care, fără îndoială, se referă la episcopia Milcoviei.

Înființarea diecezei Milcoviei, pe teritoriul fostei episcopii a cumanilor, a corespuns și unor importante interese de natură economică pe care Ungaria le avea în zonă: controlul drumului ce ducea spre gurile Dunării. Acest fapt reiese foarte clar dintr-un act emis la 28 iunie 1358, prin care regele Ludovic I de Anjou a acordat privilegiile comerciale negustorilor din Brașov, care mergeau spre gurile Dunării, zonă ce reprezenta un important deșeu economic, prin prezența cetăților geneveze. În actul regal care prevedea aceste privilegii economice se specifica în mod clar traseul și zona, unde urma să se aplice porunca regală: „între Buzău și Prahova, adică din locul unde se varsă în Dunăre râul numit Ialomița până în locul unde se varsă, de asemenea, în Dunăre râul numit Siret” (DRH D, I, 72). Din expunerea făcută în acest document se poate observa că zona dintre confluența Ialomiței și a Siretului cu Dunărea era cel puțin sub influența, dacă nu chiar sub stăpânirea direc-

tă a regatului ungar. Ne bazăm această afirmație pe faptul că în textul documentului nu se face nicio referire la faptul că zona menționată era sub o altă jurisdicție (cea a Țării Românești). Pe cale de consecință acest areal era, la acel moment, sub controlul direct sau indirect al regelui Ungariei, ca un important coridor economic, ce lega Brașovul, important centru economic al Transilvaniei, cu gurile Dunării (Mărculeț 2002-2003, 34). Observăm că teritoriul citat în documentul regal corespunde cu întinderea episcopiei Milcoviei. Așadar, crearea episcopiei Milcoviei a fost întărită ulterior de regele angevin cu o măsură, care sublinia controlul Ungariei asupra aceluși teritoriu.

Din punctul de vedere al Bisericii Catolice, restaurarea episcopiei Milcoviei a fost un act pur nominal (Theodorescu 1974, 181), titlul acestei dieceze fiind un episcop „in partibus”. La 12 septembrie 1348 Toma de Mintiu era consemnat ca episcop ales de Milcov, fiind solul regelui Ungariei la dogele Venetiei, deci consacrară (sfințirea) nu avusesse loc încă (Auner 1914, 70). Într-un document emis de regele Ludovic I al Ungariei în 1348, la Buda, se făcea referire la persoana și atribuțiile pe care Toma trebuia să le îndeplinească la Venetia: „*venerabilem in Christo patrem dominum fratrem Thomam ellectum Milchoviensem dilectum nostrum et fidelem in Veneciis ad eosdem et in medio eorum duximus transmittendum; constituents ipsum et preficientes nostrum procuratorem in premissis ambaxatorem ac sindicum specialem legitimum atque verum; ratum, gratum et firmum presentibus nos habituros promittentes, quicquid per eumdem diminum fratrem Thomam ellectum procuratorem, ambaxadore et sindicum specialem in premissis iuramenti exactione et acceptacione per eumdem dominum duces Venetorum et suos viginti seniores principaliores exhibendi ac litterarum seu publicorum instrumentorum ex inde super iuramento quo supra exacto confectio, nec non nomina coniuratorum senatorum et seniorum ac principaliorum, sicut in nostris litteris ex parte nostri datis continetur conscriptione, actum fuerit atque ordinatum in persona nostre maiestatis*” (Hurmuzaki 1890, 9).

Pe de altă parte, nu există nicio informație despre consacrară lui Toma, fiind foarte posibil ca acest personaj să nu fi ajuns niciodată episcop efectiv al Milcoviei. De asemenea, nu cunoaștem cât a păstorit acesta, sau dacă și-a vizitat vreodată dieceza.

La 12 februarie 1353 documentele pomenesc un nou episcop al Milcoviei, polonezul Bernard din ordinul dominicanilor, originar din Mazovia (Theodorescu 1974, 182). Acest personaj era unul destul de controversat în Polonia, din cauza faptului că tatăl său trădase, predând cetatea Sandomir, lituanienilor. La 11 octombrie 1357 papa Inocențiu al VI-lea îl numește pe Bernard episcop de Plock, în ciuda faptului că adunarea canonicilor catedralei episcopale se oprise asupra unui alt candidat (Eubel 1913, 402). Bernard își găsește refugiu la cavalerii teutoni, de unde pronunță numeroase cenzuri ecleziastice asupra canonicilor. Regele Cazimir al III-lea cel Mare intervine în conflict și anunță Sfântul Scaun că Bernard declarase ca venit al episcopiei de Plock numai 300 de florini, în loc de 6000. Personajul în cauză este citat la curia papală, iar la 1362 este depus din demnitatea episcopală (Auner 1914, 70-71).

Odată cu numirea lui Bernard ca episcop de Plock, dieceza Milcoviei a rămas vacantă până la 29 mai 1364, când papa Urban al V-lea încredințează această demnitate dominicanului Albert de Usk, care era și penitențiar papal (Eubel 1913, 339; Theodorescu 1974, 182). Numirea acestui nou ierarh survenea în contextul unor relații pașnice între Țara Românească și Ungaria, inclusiv pe teren religios, voievodul Vladislav I recomandând în 1369 preoților catolici din țara sa să-l primească pe trimisul (vicarul) episcopului catolic al Transilvaniei (DRH D, I, 98). Vladislav I recunoștea supunerea ecleziastică a Țării Românești față de episcopia Transilvaniei, în condițiile în care fosta episcopie a cumanilor, recreată acum sub forma episcopiei de Milcovia, avea sub jurisdicție și părți din Muntenia. Astfel, s-a creat o situație ambiguă, doi episcopi catolici având jurisdicție asupra aceluiași teritoriu. Cu toate acestea credem că acest fapt nu a afectat episcopia de Milcovia, care practic, nu a funcționat efectiv în secolul al XIV-lea, fiind una „in partibus”. Catolicismul a cunoscut o scurtă revigorare în Țara Românească în vremea doamnei Clara, mama vitregă a domnului Vladislav I. Aceasta era o catolică ferventă, protectoare a mai multor misionari apuseni, manifestând generozitate exprimată prin diverse donații.

Papa Grigore al XI-lea a dorit și el revigorarea episcopiei de Milcov. La 3 septembrie 1371 el îl numește episcop pe Nicolae de Buda din ordinul eremiților Sfântului Augustin (Eubel 1913, 339). Pontiful notifica numirea clerului și poporului

din Milcov, regelui Ludovic I al Ungariei și arhiepiscopului de Kalocsa. În actul destinat regelui, papa insistă pentru ca monarhul să-l sprijine pe Nicolae de Buda, să recupereze bunurile și drepturile episcopiei, pentru a-și putea păstori dieceza (Auner 1914, 75). Cu toate eforturile papale, funcționarea diecezei de Milcov a rămas un deziderat, iar cel mai probabil, ca și înaintașii săi, Nicolae de Buda nu a călcat niciodată în teritoriul supus jurisdicției sale. La 27 mai 1375 el apare în documente ca „episcopus Milcoviensis”, dar și ca vicar general al episcopului de Eger, fiind prezent la Sibiu pentru a consacra capela cimitirului și trei altare ridicate cu sprijinul lui Hermann, fost jude al orașului (DRH C, XIV, 554). Cu această ultimă mențiune încetează orice mărturie a lui Nicolae de Buda. Se remarcă faptul că orice mărturie despre episcopia Milcoviei încetează după moartea lui Ludovic I de Anjou pentru un sfert de veac.

Episcopia de Siret. Moldova parte a Patrimonium Sancti Petri? În epoca avignonază pontifi francezi au mai făcut o încercare de a crea o dieceză catolică pe un teritoriu românesc. Este vorba despre înființarea episcopiei catolice de la Siret, cu sprijinul direct al domnului Moldovei, Lațcu (1367-1375 sau 1368-1375), fiul lui Bogdan I (Giurescu 2000, 317-320; Rezachevici 2001, 443). Numele acestuia, Lațcu, este o formă rutenizată de la Laszlo, Ladislau, Vladislav (Rezachevici 2001, 443). Voievodul moldovean a ajuns la conducerea statului de la est de Carpați într-o perioadă în care Moldova se confrunța cu presiunile Poloniei, la nord, care în timpul regelui Cazimir al III-lea cel Mare (până în 1366) cucerise Halici-Volînia (Rusia Roșie-Regnum Russiae), ajungând vecina statului lui Lațcu, dar mai ales din partea Ungariei, vecinul de la vest. Pe de altă parte, din 1370, regele Ungariei, Ludovic I de Anjou, devine și rege al Poloniei, unind cele două puteri catolice sub sceptrul său. Presiunile angevine asupra Moldovei au fost constante, regele ungar având pretenții asupra răsăritului Carpaților, locuitorii acestor locuri fiind considerați rebeli, după cum mărturisește și cronicarul Ioan de Târnave: „*Item fere singulis annis vel in quolibet anno movit exercitum contra aemulos et rebelles, et saepius contra Rachenos et Moldavos, omnimodam diligentiam adhibendo*” (Thwroc 1766, 241).

În acest context situația Moldovei lui Lațcu, care sub tatăl său, Bogdan I își proclamase independența față de Ungaria, era una precară. În acest

context geopolitic, extrem de nefavorabil, voievodul moldovean a elaborat un ingenios joc politico-religios, asigurând nu numai continuitatea independenței Moldovei, dar și recunoașterea sa internațională, din partea unei puteri cu vocație universală, Sfântul Scaun. Acțiunea lui Lațcu a început în vara anului 1370, deci înainte de moartea regelui Cazimir, când Polonia nu se afla încă în uniune personală cu Ungaria, însă moștenitorul tronului de la Cracovia (Ludovic de Anjou) era de mult cunoscut.

Într-o primă fază, Lațcu a intrat în relații cu reprezentanții ordinului franciscan din Polonia, solicitând sprijinul a doi frați, Nicolae de Mehlsack (vicarul provinciei rutene a franciscanilor) și Paul de Schweidnitz, pentru a intra în contact cu papa Urban al V-lea, anunțând că el și poporul său sunt dispuși să abjure schisma și să treacă la catolicism, dorind și ca orașul Siret, noua sa capitală, să fie ridicat la rangul de centru episcopal (Auner 1913, 227). Se observă faptul că Lațcu nu a apelat la ierarhia ecleziastică, ci la un ordin mendicant (al franciscanilor), supus direct al autorității papale (Turcuș 2001, 281). Astfel, voievodul moldovean a dorit să-i evite pe marii demnitari ecleziastici care, de cele mai multe ori, erau unelele factorului politic, mai ales al curții regale. Prin urmare, Lațcu a dorit un contact direct cu papalitatea.

Gestul domnului moldovean a survenit într-un context destul de agitat pentru ortodoxie, puterea garantă a acestei confesiuni Imperiul Bizantin era într-o criză profundă, fiind scena unor conflicte pentru putere, endemice. Din punct de vedere teritorial, Imperiul Bizantin era, de fapt, o enclavă care cuprindea orașul Constantinopol, într-o mare otomană. Pe toată durata secolului al XIV-lea, împărații constantinopolitani s-au străduit să obțină ajutorul Occidentului, recurgând la gesturi umilitoare, altădată de neconceput. Această serie de gesturi a culminat în octombrie 1369, când împăratul Ioan al V-lea Paleolog (1341-1391, cu întreruperi), aflat la Roma, a decis să renunțe pentru sine la confesiunea ortodoxă și să îmbrățișeze catolicismul, în speranța obținerii unui ajutor militar contra otomanilor (Mango 2002, 269).

Deși Lațcu nu a mers personal la Roma, ca ilustrul său contemporan, el a decis să-i urmeze exemplul, cu scopul de a slăbi presiunea ungaro-poloneză asupra Moldovei. Urban al V-lea,

un înfocat adept al unirii religioase cu Biserica Răsăritului, a primit pozitiv, dar circumspect, propunerea domnului Moldovei, astfel că, la 24 iulie 1370, le scrie arhiepiscopului de Praga și episcopilor de Wrocław și Cracovia, să investigheze dacă intenția voievodului („nobilis vir Laczko dux Moldaviensis”) este reală (Rezachevici 2001, 444; Pilat 2008, 31). În vederea unei virtuale convertirii franciscanii aveau să joace un rol important și, la 4 august 1370, pontiful francez scria vicarului Nicolae de Mehlsack, poruncindu-i să trimită 25 de frați să propage catolicismul în Galiția, Lituania și Valahia, adică Moldova (Auner 1913, 228). Din atitudinea papei rezultă că el dorea și convertirea supușilor lui Lațcu, din moment ce apelează la franciscani.

Rezultatul anchetei cerută de papă a fost unul pozitiv, fapt confirmat de actul din 9 martie 1371, când episcopul Florian al Cracoviei l-a consacrat în capitala polonă pe Andrei, ca episcop de Siret (Gorovei 1973, 138-139; Jakubinyi 1998, 27; Batarciuc, Dragomirescu, Iacob 2010, IV; Despinescu 2010, 464). Primul episcop al Siretului a fost un personaj important în Polonia. El a aparținut familiei nobiliare Jastrzebiec, fiind fost confesor al reginei Elisabeta, mama lui Ludovic I de Anjou, fapt care i-a permis ascensiunea în ierarhia ecleziastică (Rezachevici 2001, 444). Lațcu l-a dorit în mod expres pe Andrei, fapt care îi demonstrează geniul politic, alegând un cleric franciscan, deci membru al unui ordin supus direct papei, de origine poloneză, dar apropiat și de regina mamă a Ungariei. Această alegere a mulțumit atât monarhia angevină, cât și curtea de la Cracovia, oricâtă pretenție a acestora la adresa Moldovei fiind practic anihilată.

Prin inițiativa sa, Lațcu realizează o racordare a tânărului stat moldovean la realitățile europene, care astfel, a primit girul papalității, dar și o protecție a independenței sale (Gorovei 1973, 136; Sykora 1976, 1142).

Andrei nu a condus prea mult eparhia nou-creată, deoarece la 17 ianuarie 1372 Grigore al XI-lea îi încredințează administrarea diecezei de Halici, cu depline puteri episcopale, ajungând din nou lângă regina Elisabeta (Auner 1913, 234). Andrei s-a plâns papei că venitul episcopiei de Siret nu este îndestulător pentru nevoile sale, iar cu sprijinul protectoarei sale, la 23 iulie 1372 papa îi acordă un nou beneficiu, el fiind numit parohul bisericii

Maicii Domnului pe Nisip din Cracovia (Auner 1913, 234). Între 1376 și 1386 el va funcționa ca episcop auxiliar de Gniezno, iar apoi ca episcop de Vilnius între 1388 și 1398 (Auner 1913, 235).

Revenind la crearea diecezei de Siret, se impun unele observații. În primul rând întemeierea episcopiei catolice de Siret a avut, spre deosebire de cea a Milcoviei, multiple semnificații. Prin acțiunea sa Lațcu își exprima disponibilitatea pentru el și poporul său „abnegare volunt omne schisma” (Hurmuzaki 1890, 161). Voievodul își recunoaște condiția de schismatic și solicita papei să scoată Moldova de sub jurisdicția Haliciului, de unde rezultă că ante 1370 statul lui Lațcu depindea canonic de acest scaun. Pe de altă parte, mitropolia ortodoxă de Halici a fost desființată de patriarhia ecumenică în 1347, astfel că, după cum bine a remarcat Liviu Pilat, Moldova se afla într-o dublă schismă, atât față de Roma, cât și față de Constantinopol (Pilat 2008, 32-33).

Decizia pontificală a dat Moldovei o organizare ecleziastică proprie, iar orașul Siret a fost ridicat la rang de „civitas”. Aria de jurisdicție a episcopului a fost stabilită „ac totam dictam terram seu ducatum Moldaviensem, in quantum ad praefatum ducem pertinet” (Hurmuzaki 1890, 161; Theodorescu 1974, 183). Acest fapt crea din nou o situație de incompatibilitate deoarece, teoretic, episcopul de Milcovia avea sub jurisdicția sa, cel puțin la nivel teoretic, părți din sudul Moldovei, existând o dublă jurisdicție diecezană pe același teritoriu, fapt condamnat de dreptul canonic. Episcopia de Siret era sub jurisdicția directă a Sfântului Scaun „quod solum et immediate Sanctae Apostolicae sedi in spiritualibus subsistit” (Hurmuzaki 1890, 161).

Crearea episcopiei de Siret pune istoricilor o problemă în legătură cu statutul Moldovei în cadrul Christianitas. În anul 1370, papa recunoaște Moldova ca entitate politică în cadrul „Christianitatis”, subordonată direct Sfântului Scaun (Pilat 2008, 35). Această stare de fapt este exprimată prin dependența exclusivă a episcopului de Sfântul Scaun. Acest aspect confesional este dublat de unul politic, măsura papală care viza episcopia se extinde și la nivelul tânărului stat moldovean, care este sustras oricărei alte autorități: „*dictum oppidum Ceretense ac totam praedictam terram seu ducatum Moldaviensem ob omni potestate, dominio, superioritate ac jurisdictione ordinaria et diocesana*” (Hurmuzaki 1890, 161). Prin ur-

mare, Moldovei îi este oferită protecția scaunului apostolic. Unii autori precum A. Simon consideră că statutul Moldovei seamănă cu cel al unui pământ aflat în „Patrimonium Sancti Petri” (Simon 2003, 45). Conform grilei interpretative oferite de Șerban Turcuș, Patrimoniul Sfântului Petru s-a constituit din donații făcute Sfântului Scaun, donații însoțite de exemptiune, care semnifică excluderea oricărei jurisdicții laice sau ecleziastice cu excepția celei a Sf. Petru reprezentat de papă (Turcuș 2001, 88-91). Istoricul Liviu Pilat consideră că Sfântul Scaun, prin crearea episcopiei de Siret, a oferit protecție Moldovei și domnitorului său (Pilat 2008, 38). Gestul papei Urban al V-lea garanta independența Moldovei, asimilată unui „regnum” și oferea conducătorului său, Lațcu, o nelegitimare de necontestat, de către niciun alt principe catolic. Vom trece peste concepțiile mai vechi ale istoriografiei laice, dar și ecleziastice, care acordă evenimentului în cauză o coloratură națională, respectiv militantă, precizând doar că Moldova a fost recunoscută ca stat de sine stătător, parte a „Christianitas”, de către una dintre cele mai înalte autorități europene ale vremii, Sfântul Scaun.

Fondarea episcopiei de Siret nu a fost un fapt izolat, venind în urma unui interes constant al papalității pentru zona din exteriorul Carpaților, care se intensifică după gestul împăratului constantinopolitan din 1369. Astfel, în 1370, Urban al V-lea se adresează doamnei Clara, văduva domnitorului Țării Românești, Nicolae Alexandru, îndemnând-o să depună eforturi pentru a o converti la catolicism pe fiica sa Anca, regina Serbiei, după cum a făcut-o cu cealaltă fiica a sa, Ana, regina Bulgariei (Hurmuzaki 1890, 158).

Revenind la Moldova, un rol important în crearea episcopiei catolice de Siret l-a avut efortul misionar franciscan din regiune. În secolul al XIV-lea Țara Românească a făcut parte din vicariatul Bosniei, alături de Transilvania, care avea jurisdicție asupra unui teritoriu ce se întindea de la Marea Adriatică la Marea Neagră, în timp ce Moldova aparținea vicariatului Rusiei (Achim 1996, 406). Facem precizarea că ordinele medicante au avut o organizare proprie, din punct de vedere administrativ, fără a ține seama de structura diecezelor (Pilat 2008, 41). Provincia era principala structură de organizare a franciscanilor, care cuprindea mai multe vicariate, care se împărțeau în mai multe custodii.

Opțiunea lui Lațcu de a se adresa direct Sfântului Scaun venea în continuarea unei tradiții mendicante în Moldova. Avansul Poloniei în Rusia Roșie a însemnat și avansul catolicismului în această regiune și zonele limitrofe. Astfel, în 1340, la Siret, sunt atestați doi martiri franciscani, Blasius și Marco (Achim 1996, 407), iar în anul 1345 printre custodiile vicariatului franciscan al Rusiei se numărau cele din Lvov, Gorodok, Halici, Colomeea, Sniatin și Siret (Sykora 1976, 1143). În 1360 vicariatul franciscan al Rusiei a fost inclus în provincia franciscană a Boemiei și Poloniei. Astfel se explică de ce ambasadorii lui Lațcu la papă erau doi polonezi (Nicolae de Mehlsack și Paul de Schweidnitz) și faptul că pontiful francez i-a însărcinat pe arhiepiscopul de Praga și pe episcopii de Wrocław și Cracovia, cu misiunea de a cerceta situația Moldovei. Cel care l-a consacrat pe primul episcop de Siret (și el de origine poloneză) a fost episcopul Cracoviei. Sunt cunoscute și numele a doi canonici ai catedralei din Siret, tot de origine poloneză: Derslouis Segnei de Przewed și Nicolae Andrei de Strenow (Auner 1913, 228-229).

Dacă ne referim la îngemănarea factorului politic cu cel religios, se constată că Ungaria angevină nu a acceptat niciodată pierderea (independența, neatârarea) Moldovei. În cazul unei suzeranități ungare la est de Carpați în vremea lui Lațcu, cel mai probabil, o virtuală acțiune de convertire la catolicism nu ar fi putut ocoli ierarhia ecleziastică ungară. Ungaria angevină considera Moldova un teritoriu al influenței sale, la est de Carpați. Această viziune va fi exprimată de regele Ludovic I de Anjou cu prilejul unui armistițiu cu împăratul romano-german, Carol al IV-lea de Luxemburg, încheiat la 14 martie 1372 la Wrocław. Prin acest act regele Boemiei și împăratul romano-german, Carol al IV-lea, se angaja față de monarhul angevin să nu revendice Ungaria, Polonia, Dalmația și voievodatul Moldovei: „*sub eo juramento corporali, quod super lignum vivificae Crucis, et sancta Dei evangelia in manibus Reverendi in Christo Patris Domini Johannis Patriarchae Alexandrini, Domini nostri Papae legatipraestitimus, quod tam nos, quam praedicti, Imperatrix, filii, fratres nec non nostri et eorum haeredes et successores nunquam aspirare debemus, nec volumus ad vendicandum, aut usurpandum nobis vel ipsis aut alicui ex nobis Ungariae, Poloniae, Dalmatiae, etc. Regna, et signanter specificet et*

expresse eorundem Regnorum et coronarum Principes Ecclesiasticos, seu seculares, Principatus seu Ducatus, et nominatim Waywodatus Muldawiae” (Sykora 1976, 1150).

Ludovic de Anjou își afirma, prin intermediul acțului, drepturile asupra Moldovei, urmărind readucerea ei sub suzeranitatea angevină. Presiunea Ungariei asupra Moldovei devine evidentă la sfârșitul anului 1372, când regele, în tentativa sa de a desprinde Rusia Roșie de Polonia, a instituit funcția de guvernator al acestei provincii, unde îl așează pe Vladislav de Opole, fost palatin al Ungariei și personaj de seamă al anturajului regal (Sykora 1976, 1145). Presiunea ungară în exteriorul regatului se făcea simțită și prin intermediul preoților misionari ungari, care desfășurau activitate misionară. Astfel, la 13 octombrie 1374 papa Grigore al XI-lea le scria din Avignon arhiepiscopilor de Esztergom și Kalocsa, remarcând faptul că „la hotarele regatului Ungariei dinspre tătari se află un popor numeros, care se cheamă români și <care> trăiesc după legea și schisma grecilor și sunt oameni simpli și ușor de întors la păzirea adevăratei credințe creștine, dacă vor fi înduplecați la aceasta printr-o râvnă plină de grijă și dragoste. Și deși preascumpul nostru fiu întru Christos Ludovic, slăvitul rege al Ungariei, înflăcăratul sprijinitor al credinței creștine, s-a ostenit de a făcut să treacă la pomenita credință o bună parte din zisul popor, totuși acești trecuți <la credința catolică> nu au nici episcop, nici preoți ai lor anume, iar cu preoții unguri – fiindcă aceștia sunt puțini, și numai la răstimpuri vin la ei ca să le împărtășească sfintele taine ale bisericii – nu sunt prea mulțumiți, fie din pricina deosebirii de limbă sau de obiceiuri, fie din alte pricini” (DRH C XIV, 493). Din actul citat rezultă că regele Ungariei a desfășurat o continuă și intensă acțiune de convertire al românilor din exteriorul Carpaților (prin urmare inclusiv a celor din Moldova), dar comunicarea dintre misionari și populația locală se făcea greu din cauza deosebirilor lingvistice majore. Interesul papilor de la Avignon pentru convertirea românilor atinge apogeul la 13 octombrie 1374, când Grigore al XI-lea se adresează într-o scrisoare arhiepiscopilor Toma de Esztergom și Ștefan de Kalocsa, cerându-le să întreprindă cercetări asupra franciscanului Anton de Spoleto, care ar putea fi numit episcop al românilor (DRH C XIV, 496; Achim 1996, 405). Cel mai mare atu al acestui personaj era faptul că vorbea limba română, ceea ce denotă

o activitate mai veche și constantă a acestui minor în rândul românilor. Proiectul papal nu s-a concretizat, rămânând la stadiul de deziderat.

Coroborând puținele date documentare, care s-au conservat și care au fost au fost înfățișate mai sus, opinăm că Moldova, în vremea lui Lațcu, ar fi putut să facă parte din „Patrimonium Sancti Petri”. Deși nu există date clare în acest sens, oferim o serie de argumente. În primul rând, inițiativa creării episcopiei exempte de Siret a avut-o voievodul Lațcu, care s-a adresat direct papei, prin intermediul celor doi călugări franciscani. Scrisoarea inițială a lui Lațcu nu s-a păstrat, dar inițiativa fiind a lui, este posibil ca ea să fi cuprins o donație către Sf. Petru. În cazul unui asemenea fapt, Lațcu ar fi obținut exact același statut, menționat în actele papale conservate: legitimitate, recunoașterea independenței Moldovei, protecția de interesele marilor puteri vecine (Ungaria și Polonia, ambele catolice), precum și organizarea diecezană de sine stătătoare, prin desprinderea noi bisericii de alta mai veche, în cazul de față mitropolia de Halici; episcopia de Siret era exemptă, supusă direct papei.

Adresându-se direct papalității, prin filieră poloneză, Lațcu dorea să evite pretențiile Ungariei, intrând în „Patrimonium Sancti Petri”. Acest gest al

voievodului moldovean a fost un afront la adresa monarhiei angevine, o evitare elegantă a presiunilor Poloniei, ajunsă vecina Moldovei, dar și o consacrare internațională a tânărului stat de la est de Carpați. Deși a avut inițiativa creării episcopiei catolice de Siret, acceptând trecerea la ritul latin, fiind probabil (re)botezat în acesta, Lațcu al Moldovei a fost înhumat în Biserica ortodoxă Sf. Nicolae din Rădăuți, necropola domnească a primilor voievozi ai Moldovei (Rezachevici 2001, 445).

Considerații finale. Reactivarea episcopiei Milcoviei și înființarea celei de Siret au demonstrat interesul Sfântului Scaun pentru zonele locuite de populații schismatice (românii). Aceste acțiuni religioase nu pot fi analizate, fără a scoate în evidență și resorturile lor politice. Dacă în cazul episcopiei Milcoviei era vorba despre susținerea intereselor expansioniste ungare în exteriorul Carpaților (această dieceză fiind succesoarea episcopiei cumanilor din secolul al XIII-lea), înființarea episcopiei de Siret venea ca o inițiativă a domnului Moldovei (recent întemeiate), Lațcu, de afirmare pe plan european a tânărului stat, în sensul eliminării influenței Ungariei angevine, dar și a Poloniei. Succesul pe plan misionar-confesional al celor două dieceze a fost limitat, fără a se înregistra rezultate notabile.

Bibliografie

- Achim 1996:** V. Achim, Ordinul Franciscan în țările române în secolele XIV-XV. Aspectele teritoriale. Revista istorică, VII/ 5-6, 1996, 391-410.
- Auner 1913:** C. Auner, Episcopia de Siret. Revista catolică 1913, 226-245.
- Auner 1914:** C. Auner, Episcopia Milcoviei în veacul al XIV-lea. Revista catolică 1914, 60-80.
- Batariuc, Dragomirescu, Iacob 2010:** V.P. Batariuc, Ș. Dragomirescu, D.D. Iacob, Atlas istoric al orașelor din România, seria A Moldova, fascicula 2, Siret (București 2010).
- Despinescu 2010:** A. Despinescu, Episcopia Romano-Catolică de Siret. Prima încercare de organizare bisericească de rit roman în principatul medieval al Moldovei în Arhiepiscopia Dunării de Jos, Istorie Bisericească, Misiune Creștină și viață culturală, II. Creștinismul românesc și organizarea bisericească în secolele XIII-XIV. Știri și interpretări noi. Actele sesiunii anuale de comunicări științifice a Comisiei Române de Istorie și Studii al Creștinismului Lacu-Sărat, Brăila, 28-29 septembrie 2009. Culese și publicate de Emilian Popescu și Mihai Ovidiu Cățoi (Galați 2010), 461-472.
- DIR C XIV III:** Documente privind istoria României, seria C Transilvania, veacul XIV, vol. III (1331-1340), (București 1954).
- DIR C XIV IV:** Documente privind istoria României, seria C Transilvania, veacul XIV, vol. IV (1341-1350) (București 1955).
- DRH C XIV:** Documenta Romanae Historica, seria C Transilvania, vol. XIV (București 2002).
- Doboș 2010:** F. Doboș, Episcopia de Milcov (1227-1241) în Arhiepiscopia Dunării de Jos, Istorie Bisericească, Misiune Creștină și viață culturală, II. Creștinismul românesc și organizarea bisericească în secolele XIII-XIV. Știri și interpretări noi. Actele sesiunii anuale de comunicări științifice a Comisiei Române de Istorie și Studii al Creștinismului Lacu-Sărat, Brăila, 28-29 septembrie 2009. Culese și publicate de Emilian Popescu și Mihai Ovidiu Cățoi (Galați 2010), 214-223.

- DRH D I:** Documenta Romaniae Historica, seria D Relații între Țările Române, vol. I (1222-1456) (București 1977).
- Erdmann 2006:** J. Erdmann, *Quod est in actis non est in mundo. Päpstliche Benefizialpolitik in sacrum imperium des 14. Jahrhunderts* (Tübingen 2006).
- Eubel 1913:** K. Eubel, *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Sumorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium Ecclesiarum Antistitum Series Ab Anno 1198 Usque Ad Annum 1431 Perducta E Documentis Tabularii Praesertim Vaticanis Collecta, Digesta, Edita Per Conradum Eubel, Monasterii Sumpibus et Typis Librariae Regensbergianae*, 1913.
- Favier 2006:** J. Favier, *Les Papes d'Avignon* (Paris 2006).
- Giurescu 2000:** C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I (București 2000).
- Gorovei 1973:** Ș. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei* (București 1973).
- Guillemain 2000:** B. Guillemain, *Les Papes d'Avignon 1309-1376* (Paris 2000).
- Hurmuzaki 1890:** E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (ed. N. Densușianu), I/ 2 (București 1890).
- Ibañez 2010:** J.D. Ibañez, *La provisión pontificia de beneficios eclesiásticos en el reino de Castilla durante el periodo avinonés. Estado de la investigación. Lusitania Sacra 22/ 2010, 63-84.*
- Jakubinyi 1998:** G. Jakubinyi, *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia* (Alba Iulia 1998).
- Kelly 1988:** J.N.D. Kelly, *The Oxford Dictionary of Popes* (Oxford 1988).
- Mango 2002:** C. Mango, *The Oxford History of Byzantium* (New York 2002).
- Mărculeț 2002-2003:** V. Mărculeț, *The International Context of the Transformation of Wallachia and Moldavia into Pontic States (1358-1392). Studii de istorie a Banatului XXVI-XVII, 2002-2003, 31-54.*
- Mollat 1912:** G. Mollat, *Les Papes d'Avignon 1305-1378* (Paris 1912).
- Papacostea 1999:** Ș. Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc* (București 1999).
- Pilat 2008:** L. Pilat, *Între Roma și Bizanț. Societate și putere în Moldova (sec. XIV-XVI)* (Iași 2008).
- Perrotta 2008:** R. Perrotta, *Hairéseis. Gruppi, movimenti e fazioni del giudaismo antico e dell cristianesimo* (da Filone Alessandrino a Egesippo) (Bologna 2008).
- Rezachevici 2001:** C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, I, secolele XIV-XVI* (București 2001).
- Simon 2003:** A. Simon, *Moldova între Vilnius și Moscova. Anii trecerii de la Roma la Constantinopol (1386-1389). Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia XLVIII/1-2, 2003, 3-56.*
- Solomon 1999:** F. Solomon, *Episcopia Cumaniei-Episcopia Milcoviei. Două episoade din istoria relațiilor româno-maghiare. Studii istorice româno-ungare* (Iași 1999), 7-18.
- Sykora 1976:** J. Sykora, *Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Lațcu: luptă pentru independență și afirmare pe plan extern. Revista de istorie 29/8, 1976, 1135-1153.*
- Theodorescu 1974:** R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)* (București 1974).
- Thwroc 1766:** J. de Thwroc, *Chronica Hungarorum in Scriptorum Rerum Hungaricarum*, ed. Jonannis Georgii Schwandtneri (Vindobonae 1766).
- Turcuș 2001:** Ș. Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea* (București 2001).

Considerations regarding the catholic dioceses founded by the popes of Avignon outside the Carpathians: the bishopric of Milcova and the bishopric of Siret

Abstract

Between 1309 and 1377 the papacy moved its headquarters from Rome to Avignon. Nevertheless, the interest shown by the French pontiffs towards Eastern Europe did not diminish, but stayed the same. Considering the appreciable distance between the papal residence in the south of France and the outer part of the Carpathians, an engagement from the part of the pontiffs in this area was inconceivable without the support of the secular power. During their stay at Avignon, the French pontiffs created two dioceses outside the Carpathians: the bishopric of Milcova, the successor of the Cumans' bishopric, and the bishopric of Siret, founded at the initiative of Lațcu, the voivode of Moldavia. As to the bishopric of Milcova, the initiative came from pope Joan XXII in the year 1332. Subsequently, the existence of this bishopric found itself in a close relation with the projects of political control of Louis I of Anjou, the king of Hungary, outside the Carpathians. Even if, practically, it was an "in partibus" bishopric, the diocese of Milcova had titulars all through the 14th century. In the case of the Catholic bishopric of Siret, the foun-

dition of this ecclesiastic union (1370-1371) was made at the initiative of voivode Lațcu of Moldavia, whose desire was to ensure the recently gained independence of his state, against the claims of Hungary and Poland, addressing pope Urban V through two Franciscan monks. Lațcu demanded that Andrew, a Polish Franciscan, should be appointed bishop of Siret. The foundation of the bishopric of Siret was to guarantee the independence of Moldavia, assimilated to a “regnum”, granting its leader, Lațcu, an undisputed illegitimacy from the part of any other Catholic prince. In our opinion, these are elements that enable us to state that during the times of Lațcu Moldova was part St.Peter’s Patrimony.

О католических епископиях, созданных авиньонскими папами во Внешнекарпатском регионе: Милковское и Сиретское епископства

Резюме

В период с 1309 по 1377 год резиденция глав католической церкви находилась не в Риме, а в Авиньоне. Однако заинтересованность французских понтификов в Восточной Европе оставалась неизменной. Учитывая значительное расстояние между папской резиденцией на юге Франции и внешней областью Карпат, папское влияние здесь было немыслимо без содействия светской власти. В Авиньонский период французские папы создали во Внешнекарпатском регионе два епископства: Милковское, которое являлось преемником Куманской епископии, и Сиретское, основанное по инициативе молдавского господара Лацку. Милковское епископство было основано по инициативе папы Иоанна XXII в 1332 году. Впоследствии существование этого епископства было связано с проектами политического господства венгерского короля Людовика I Анжуйского во Внешнекарпатском регионе. Хотя практически Милковское епископство находилось *in partibus*, оно существовало на протяжении всего XIV века. Сиретское католическое епископство было создано в 1370 – 1371 годах по инициативе молдавского господара Лацку, желавшего обезопасить недавно обретенную независимость своего государства от притязаний Венгрии и Польши и обратившегося к папе Урбану V через двух францисканских монахов. Лацку попросил назначить епископом Сирета францисканца польского происхождения Андрея. Создание Сиретского епископства гарантировало независимость Молдавии, приравнивавшейся к царству (*regnum*). По нашему мнению, имеются некоторые указания на то, что во времена Лацку Молдова была частью Наследия святого Петра (*Patrimonium Sancti Petri*).

12. 11.2013

Dr. Răzvan Mihai Neagu, Colegiul Tehnic Turda, Piața Basarabiei, nr. 48, RO-401122 Turda, jud. Cluj, e-mail: neagurazvan10@yahoo.com